

¹Лотман Ю.М. Символ в системі культури // Учен. записки Тартуського ун-та. – 1987. – Вып. 754. – С. 11–12; ²Андрієнко Л.О. Генеза поетичної метафори бароко // Мовознавство. – 1996. – №2-3. – С. 41; ³Сулима М.М. Елементи поетики бароко в українській поезії 20-х років // радянське літературознавство. – 1988. – №6. – С. 20; ⁴Тынянов Ю. Архаїсти и новаторы. – Л., 1929. – С. 12; ⁵Українська поезія. Середина XVII ст. – К., 1992. – С. 116; ⁶Там само. – С. 231; ⁷Там само. – С. 313; ⁸Там само. – С. 86; ⁹Там само. – С. 69; ¹⁰Тичина П. Зібрання творів: У 12 т. – К., 1983. – Т. 1. – С. 83; ¹¹Сковорода Г. Повне зібрання творів. – К., 1973. – Т. 1. – С. 62; ¹²Українська література XVII ст. – К., 1987. – С. 245; ¹³Сковорода Г. Зазнач. праця. – С. 62; ¹⁴Тичина П. Зазнач. праця. – С. 45; ¹⁵Там само. – С. 50; ¹⁶Там само. – С. 303; ¹⁷Там само. – С. 50; ¹⁸Там само. – С. 108; ¹⁹Там само. – С. 109; ²⁰Сковорода Г. Зазнач. праця. – С. 62; ²¹Тичина П. Зазнач. праця. – С. 46; ²²Українська поезія. Середина XVII ст. – С. 37; ²³Тичина П. Зазнач. праця. – С. 210; ²⁴Там само. – С. 306; ²⁵Там само. – С. 38.

Л.П. Куриляк, асп.

ДЕСКРИПЦІЇ – КОРЕФЕРЕНТИ СТРИЖНЕВОЇ НОМІНАЦІЇ

У статті “Дескрипції – кореференти стрижневої номінації” дескриптивні позначення категоризуються як інтродуктивно-ідентифікаційні номінації різного типу, що забезпечують правильність та однозначність референції об’єктів, виділяють їх з певної групи найменувань, кваліфікують за релевантною, відмінною ознакою.

The article “Descriptions – coreferents of the main nomination” deals with descripton marks which are designating as introduction and identification nominations of different types, with provide, right and uneguivocol referentions of red objekt, choose them from definite group of nominations, gualify them with relative different characteristics.

Референція об’єктів навколишньої дійсності у лінгвістиці здійснюється за допомогою таких відношень між номінативними одиницями, як: вказівка, найменування і позначення¹. Позначення номінацією – це насамперед ідентифікація або кваліфікація референта, що у зарубіжному мовознавстві категоризується як дескрипція (за Б. Расселом)², інколи – як одиничні чи складні терми^{3,4},

рідше – як мовні індекси⁵. При цьому дослідники зосереджують увагу на функціональному навантаженні дескриптивних конструкцій із позиції формально-семантичної будови речення, де їх інтерпретація спрямована на розрізнення актантів та груп предикатів^{6,7}. Окремі з учених звертають увагу на види дескрипцій. Зокрема, Б. Рассел поділяє їх на дві категорії: *невизначенні (або неоднозначні) і визначені*⁸. Останні в інтерпретації У. Куайна сприймаються як “одиничні дескрипції, складні загальні терми на зразок *брат Авеля*”⁹. До дескриптивних позначень не зараховують вказівні слова (дейктичні, егоцентричні займенники), власні назви, які кваліфікують як “прості символи, незалежні від інших слів, нездатні передавати значення”¹⁰, номінації-звертання, що, містячи емоційні, прагматичні компоненти, не ідентифікують референт¹¹.

У російському мовознавстві проблема дескриптивного позначення зводиться передусім до виділення інтродуктивної та ідентифікуючої “дескрипцій (номінацій)”¹², називних груп з іменником у вершині, серед яких розрізняють повні і неповні дескрипції¹³, розмежовують дескриптивні й оцінні номінації, висловлення¹⁴.

Важливою концептуальною дефініцією в окресленні терміна *дескрипція* є мовленнева конструкція, подана у теорії Б. Рассела, – “*те, що відноситься до чогось...*” (при тлумаченні дескрипцій типу *автор “Ваверля”*¹⁵). Аналогічні описові конструкції (“*той, хто називається*”, “*такий, що*”, “*той, хто є тим-то*”) у мовленні функціонують часто, особливо при найменуванні об’єкта за зоровими, субстанційними чи іншими ознаками, коли мовець хоче виділити його з-поміж інших. У тексті вони, як правило, виконують роль засобу топіко- та образотворення, формують підтекст, виступають як експліцитні маркери для імпліцитного вираження суб’єктивно-модальних, оцінних кваліфікацій об’єктів.

У нашому розумінні дескрипції – це інтродуктивно-ідентифікаційні номінації, називні одиниці з вказівними словами, означеннями (актуалізаторами, інтенсифікаторами) або й інші описові конструкції, які забезпечують правильність та однозначність референції об’єктів, виділяють їх з певної групи найменувань, ідентифікуючи за релевантною, відмінною (яскравовиявленою, розрізнявальною) ознакою. У фрагменті тексту вони здебільшого функціонують поряд з іншими референційно тотожними номінаціями предмета розповіді. При цьому дескрипції можуть започатковувати

репрезентацію референта, виступати як першим членом кореферентної пари – антецедентом, так і вживатися у ролі його субститутів.

Функціональне навантаження дескрипцій (або дескриптивних конструкцій) у художньому тексті полізначеннєве. Зокрема, представлення референта невизначеною (інтродуктивною) дескрипцією вводить його у світ розповіді, закладає початкову рецепцію, акцентує на суб'єктивно-модальних, інтеїційно-текстових характеристиках об'єкта. Порівняймо: “Єдин король був мудрий, то був Володислав. Та він покинув цю земну юдолю – Володислав, що створений для трону”¹⁶; або: “Однак, коли учився я у школі був знак мені, і дуже дивний знак”¹⁷. У першому сегменті дескрипції *єдин король* та *Володислав, що створений для трону* кваліфікують образ короля за спільною ознакою – правлінням. Інтродуктивна номінація об'єкта розповіді імплікує декілька значеннєвих позицій, невідомих для адресата (слухача, реципієнта): “*єдиний король*” якої країни, “*єдиний король*” якої епохи, який саме “*Володислав*”? За інтенцією адресанта утворена дескрипція *Володислав, що створений для трону* акцентує на релевантній характеристиці індивідуального референта, семантично підкресленій, відмінній від загальної групи найменувань, які можна ідентифікувати за таким же денотативним значенням (пор.: *той, хто править королівством*). Смісловажливою, домінантною стає ознака “*той, хто створений для трону*”, “*той, хто гідний такого правління*”.

У другому випадку невизначена дескрипція *дивний знак* уточнює думку адресанта, не розкривачи її змісту, проте підкреслює ознаку, яка може бути семантичним маркером для сприйняття наступних, можливих подій, пов'язаних з його особою, певною діяльністю.

У межах тексту дескрипції, репрезентуючи різноаспектне представлення референта, доповнюють кореферентну пару (формально виражену як антецедент – субститут) або ширше – ряд, утворений співвказівними номінаціями, кожна з яких відрізняється від попередньої чи наступної сигніфікативним наповненням. Дескриптивні означення, співвідносячись зі стрижневою номінацією, як правило, звужують, уточнюють або розширюють її змістовий потенціал, наприклад: “*Той нунцій роздавав полякам індульгенції. А наш Іоасаф усе святив мечі: Шрамко десь чув, що він поліг як лицар. Первосвященик мій, в миру анахорет. Душпастир і козак, єдиний у*

двох лицях. Коли нас витіснили, він вийшов наперед. І в день свого тріумфу, - розказував Шрамко як чув із людських вуст, - туди прийшов король і зняв свого труха: серед мерців лежав у митрі Златоуст”¹⁸. Виділені кореферентні дескрипції функціонують як кваліфікатори імпліцитного (експлікованого у передтексті) референта *Іоасаф*, забезпечуючи його одиничність, вказують на виняткові якості особи. У порівнянні з власною назвою дескрипція *наш Іоасаф* значеннєво ускладнена латентними семами, що підкреслюють імпліцитні кваліфікації (“рідний”, “свій”) об’єкта, започатковують семантичне розгортання позитивної оцінки. Наступні дескриптивні позначення, завдяки актуалізації внутрішньоформних значень, передають асоціативно-образні, оцінні характеристики референта. Так, внутрішня форма дескрипції *первосвященик* (“той, хто перший між священиками”) виділяє якості, здобуті у результаті священничої діяльності, тоді як інша, синонімічна номінація – *душпастир* – акцентує на важливості його місії (букв.: “той, хто пасе душі”, “який відповідає за духовне виховання людини”), визначає домінують ознаку “покликання”, “доброго виконання місії”. Порівняймо ще: “Він (*Іоасаф* – Л.К.) пастир був, і добре пас”¹⁹. Прихована внутрішня форма референційно тотожної номінації *анакорет* (“той, хто є самітником, відлюдником”²⁰) вказує на індивідуальні, внутрішні якості *Іоасафа*, зумовлені багатством його душі, силою духу, доповнюючи позитивну інтерпретацію об’єкта розповіді. Смыслозначущою виступає й номінативна одиниця *козак*, що продовжує кваліфікацію особи за соціальними якостями, доповнює першу (*наш Іоасаф*) позитивною оцінкою, актуалізуючи латентні семи “войовничий, свій, рідний”.

Звернемо увагу на асоціативно-образне представлення референта *Златоуст*. Як уже зазначалось, власні назви не відносять до дескриптивних позначень. Однак у тексті, здебільшого художньому, поряд з іншими засобами образотворення, на наш погляд, важливим виступає перейменування персонажа новим іменем, за поняттєвим обсягом якого реципієнт може ідентифікувати або кваліфікувати об’єкт (тобто дескриптивно позначати), приписувати йому нові ознаки, отримані у результаті зіставлення, порівняння чи асоціативного перенесення. У наведеному сегменті власна назва категоризується нами як одинична дескрипція, що ідентифікує об’єкт оповіді за своїм сигніфікативним, історично закріпленим смыслом, забезпечуючи референційну однозначність

сприйняття. (На основі пресупозиційного фонду знань реципієнт співвідносить вказану дескрипцію з постаттю одного зі святих – Івана Златоустого, який відзначався ораторськими здібностями, був великим духовним пастирем, ревним служителем Христа, написав текст літургії). Називаючи об’єкт іншим іменем, автор відкриває новий аспект в інтерпретації образу, підсилює його позитивне сприйняття, наповнює текст додатковим топіком. Як бачимо, у порівнянні зі стрижневою номінацією *Ioасаф* (простим, семантично нечленованим символом) дескриптивні кореференти розширюють змістовий обсяг індивідуального референта, зокрема акцентують на його суб’єктивно-модальній кваліфікації, підсилюють інформаційно-комунікативне навантаження образу у фрагменті тексту.

Поряд з ідентифікаційною функцією дескрипціям властива ще й кваліфікативна, тобто дескриптивні номінації можуть містити оцінні семи або репрезентувати “інтенсифікатор оцінки”²¹, експлікованої передтекстом чи вираженої імпліцитно. У тексті оцінно навантажені семи виконують функцію підсилення виділеної ознаки, доповнення характеристики образу, змістове наповнення якого визначається в контексті. Наприклад: “*А ви, що звикли продавати слова і славу, хром і храм, - мої слова ревидувати не вам, паскудники, не вам*”²²; “*І мурзи, мурзи, ті замурзи, гаремний зморщений урюк, друшпалять слідом з поля бою – і як спинити цих тварюк*”²³. У зазначених сегментах оцінні дескрипції з яскравовиявленим негативним забарвленням експлікуються семантикою висловлень. Так, номінація *паскудники* – це синкретичне позначення (смісл його виводиться як “*ті, що звикли паскудити = продавати...*”), що конденсує в собі семантичні відтінки препозиційних кваліфікативних одиниць (*ви, що звикли продавати слова і славу, хром і храм ...*), які проєктують правильне декодування поетично актуалізованого внутрішньоформного значення аналізованої дескрипції. Конструкції *ті замурзи, цих тварюк* отримують оцінно-негативні семи не тільки завдяки тому, що відбивають перенесення тваринних ознак на позначення особи, але і в результаті семантичної атракції, каламбурного вживання слів, які, крім власне смислового виділення, вживаються з метою ритмотворення, створення відповідного (зі знаком “-”) стилістичного ефекту.

Кваліфікативними виступають дескрипції, утворені за зразком “*той, хто*”, “*той, який*”, які М.Г. Селезньов категоризує як “позначення, якому в базі даних відповідає один об’єкт”²⁴. Вони

можуть вживатися у ролі субститутів імпліцитного антецедента або, навпаки, функціонувати як стрижнева номінація кореферентної пари. Порівняймо: “А ось і той, що будить мене вранці”²⁵; “Скажи, хто – ті, що хліб беруть? – хлібобери чи ні. Микола поправив: – Вони хлібохаци. Засвоївши новий термін, Андрій показав на збір коло сільради, куди прикотили дрожки”²⁶. У першому випадку описова конструкція вказує на одиничний референт (півня), однозначне сприйняття якого не потребує прямого називання, оскільки ця ознака є семантично закріпленою за даною номінацією, зокрема, на основі контексту та фонових знань мовця. (Зіставимо ідентичну мотиваційну ознаку в номінаціях “будильник, годинник”) Наступна дескрипція, вжита автором, будується за текстово визначеною моделлю “ті, що хліб + дієслово”, підкреслення якої необхідне, оскільки подібні номінації (пор.: “хліботруси, хлібопроси, хлібокради, хлібокуси”²⁷) марковані, okazіональні, значення яких мотивоване твірною конструкцією. У цьому випадку дескриптивні позначення виступають першим членом кореферентної пари, акцентуючи на імпліцитних, непрямих характеристиках об’єктів розповіді, виділяючи оцінні семи.

Одиничні найменування індивідуального референта здебільшого мотивуються ситуативними, локальними, темпоральними та іншими ознаками, що, залежно від контексту, можуть змінюватись, наприклад: “Син, підбігши, піднімає(матір – Л.К.). Глянув на вартового і промовив з великою відразою: - Дикун собачий! – А той, прозваний, зготувавши гвинтівку, процідив зневажливо: - Ти! Гляди мені, - і замовк”²⁸. Дескрипції вартовий, той, прозваний позначають об’єкт за родом діяльності (ситуативною, тимчасово зумовленою ознакою) та локальним, імпліцитно вираженим твірним “прозивати”. Дейктичне слово у поєднанні з дескрипцією виконує роль інтенсифікатора оцінного значення, передає суб’єктивно-модальне ставлення мовця до названого об’єкта. Порівняймо ще: “Притьма, мов при допиті стрічається чоловік, дзьобаний і їдкий з лиця, як сірка, серед якої очі горять темною охрою! - палить ними хлопця і находить на нього, чогось прив’язнувши до двору. Хлопець відскочив набік, бігши через хвіртку, оглянувся: причена рушає далі. Батько почув про покльованого і здогадався: - Приспосібник, як хорт; крикнуть: “куси!” – він кинеється до горла”²⁹. Виділена інтродуктивна номінація одночасно представляє ідентифікаційні характеристики об’єкта розповіді. Так, порівняльне

висловлення *дзьобаний і їдкий з лиця, як сірка* вказує на виняткову “мітку” людини, стає образотвірним, кваліфікує особу за релевантною ознакою, семантично проектує наступну, референційно тотожну дескрипцію, – *покльований*. Кореференти *приспосібник, причена* доповнюють ідентифікаційно-кваліфікативну репрезентацію образу внутрішньоформними мотивованими значеннями (“*той, хто пристосувався*”, “*той, хто причепився*”). Як бачимо, дескрипції, утворені за локальною, ситуативною ознакою, формують багатоаспектну рецепцію семантики номінативної одиниці мовцями (реципієнтами), забезпечуючи успішність комунікативних актів.

Дескриптивні конструкції на позначення особи здебільшого виступають як асоціативно-образні, постійні ознаки, що стають релевантними, переростають в образ, функціонуючи як важливий засіб ідентифікації особи. Зауважимо, власна назва у порівнянні з такою дескрипцією виступає “порожнім” символом, семантично незначущим, неускладненим смисловими відтінками, наприклад: “*Прийшли червоні, в дев’ятсот двадцятому, і сходку скликали: голосують, щоб багатих забрати геть, – хто за це? Уже тоді наш Лук’ян, та ви знаєте його... – Лук’ян? – той, що “за”? – Він самий! Перший підняв “за” аж дві руки і з того часу однаково голосує*”³³. Звернемо увагу на інтерпретацію адресатом висловленого. Він ідентифікує особу за кваліфікативним позначенням *той, що “за”*, виділяючи його як одиничне, домінантне представлення. У тексті образ *Лук’яна* сприймається тільки за цією ознакою, інша вказівка на особу виступає семантично незначущою. Описова конструкція *той, що “за”* стає фреймовою, концептуально закріпленою, яка компресує відомості про події, пов’язані з особистістю об’єкта, функціонуючи як імпліцитний засіб вираження часових, оцінних, побутових характеристик. Отже, дескриптивна конструкція *той, що “за”* – образотвірна, незмінна вказівка на індивідуальний референт, концептуально закріплена, пресупозиційна, незаперечна при будь-яких контекстах,

Вживаючи дескрипції описового характеру, автор виділяє тільки ту інформацію, що є необхідною для декодування його інтенцій, правильної інтерпретації висловленого, успішного протікання комунікативного акту. Формуючи висловлене, адресант володіє спільним із мовцем пресупозиційним фондом знань, що дозволяє компресувати висловлення, семантично звужувати кваліфікацію об’єкта, виділяючи домінантною одну з ознак. Порівняймо: “*То*

був Михайлик, Катрусин наречений, - той, що не тільки проти царя, але й проти соціал-угодівців³⁰; “– Хіба не знаєте: це ж той Грицько, що його замкнули в тюрму, бо він, сіючи, насіння в картузі сховав”³¹. У названих сегментах виділені дескриптивні конструкції функціонують як постійні, незмінні ознаки, які, крім правильної ідентифікації об’єкта, вказують на політичні переконання, характеризують об’єкти за побутовими, життєвоважливими для них реаліями. Описові конструкції забезпечують компресію мовленнєвих актів, оскільки підкреслена ознака акцентує на ключовій, комунікативно важливій інформації.

Позначаючи об’єкти, дескрипції виділяють їх і семантично маркують. Одним із засобів представлення сигніфікативного наповнення виступає актуалізована внутрішня форма дескриптивних номінацій, здатна закладати неоднозначну, глибинну інтерпретацію образу, сприяти різноаспектній репрезентації об’єкта. Наприклад: “А він ходив в каптані з позументом, в казну по лікоть руку запускав. Меткий панок, із тих, що не погребують. Воно запхне і совість за манжет. Таке нікчемне – кидик, сухоребрик. Ще й зачіска ненаська – левержет”³². Кореферентні номінації виділяють кілька аспектів при кваліфікації образу. Так, дескриптивна конструкція *меткий панок, із тих, що не погребують* вказує на внутрішні якості, підкреслює імпліковані ознаки *спритності, корисливості*, зумовлює негативну інтерпретацію, яку продовжують наступні номінації. Граматичні маркери (співвказівка *воно, таке нікчемне*) підсилюють сприйняття образу в такому ж ракурсі. Градаційним, значеннєво виділеним, виступає дескриптивне висловлення *таке нікчемне – кидик, сухоребрик*. Внутрішня форма номінації *сухоребрик* одночасно актуалізує дві кваліфікації особи: за зовнішніми та внутрішніми якостями. (Порівняймо: “сухоребрик – трав’янистий бур’ян рослини хрестоцвітних, що цвіте жовтим цвітом; розм.: кістлява з випнутими ребрами, дуже худа людина” – ³⁴). Отже, внутрішньоформне значення зазначеної дескрипції виводиться як “*той, хто має сухі ребра*”, значущою виступає й ознака “*такий жовтавий, як бур’ян*”. Серед референційно тотожних номінації, що забезпечують різноаспектну кваліфікацію референта, маркування смислозначущої ознаки репрезентує саме внутрішня форма дескрипції *сухоребрик*.

Функціонування дескриптивних конструкцій у ролі кореферентів стрижневої номінації в художньому тексті сприяє створенню підтексту, формуванню імпліцитного змісту. Описові

висловлення виділяють той значеннєвий обсяг референта, що “нейтралізується” при його початковому представленні. Ознака, на яку вказує дескрипція, приписує об’єктові нову кваліфікацію, стає ключовою, семантично підкресленою, яка може контрастувати із звичайним, не актуалізованим у мовленні, набором сем. Порівняймо: “*Миرون Данилович притерп до стіни, коло крайнього вікна, і поглядає на промовця: “страшний, ох страшний!” – твердить він собі в думці: “такий переступить”*”³⁵. Виділена інтродуктивна номінація *проловець* вводить об’єкт у розповідь, ідентифікуючи за ознакою, що відповідає групі найменувань. У подальшому сприйнятті тексту актуалізованими стають ознаки, виділені реципієнтом. Інтерпретатор кваліфікує об’єкт за суб’єктивним сприйняттям, приписуючи йому нову оцінну сему; він підкреслює внутрішню сутність особи, акцентує на імпліцитних характеристиках, зокрема: “*це той, що переступить будь-що*”. (Порівняймо ще: “*На думці знов: “переступить хоч закон, хоч що”*”³⁶).

Як бачимо, у художньому тексті дескрипції можуть представляти домінантні характеристики образу, ставати основою його семантичного розгортання або закладати новий аспект в його інтерпретації. У ключі сказаного розглянемо дві дескриптивні конструкції, що кваліфікують образ *Чаплінського* в історичному романі Ліни Костенко “Берестечко”. (Зауважимо: в основу сюжету роману взято один аспект із життя Богдана Хмельницького – поразку під Берестечком). Кваліфікативні ускладнені конструкції “*той, що під ворітьми жону під зашморгом проніс*”, “*той же, той, кого собі (Гелена, гетьманиша – Л.К.) з’єднала*”³⁷ найповніше репрезентують художній образ, оприявлюють релевантні, суб’єктивно-оцінні характеристики, відсилають реципієнта до історичних реалій, в контексті яких кваліфікація особи може доповнюватись додатковими смисловими акцентами. Так, перша дескрипція представляє особу за історично закріпленою інформацією: в асоціативному уявленні українців постать *Чаплінського* ідентифікується за ознакою “*той, хто викрав дружину у Хмельницького*”.

Друга вказівка на особу – *текстозумовлена*, розкриває інтерпретацію образу *Чаплінського* в романі “Берестечко”. Представлення індивідуального референта непрямым називанням (за допомогою описової конструкції) – *семантично марковане, виділене*. Дескрипція “*той же, той, кого собі з’єднала*” закладає початкове сприйняття референта, містить імпліцитні негативні семи, які репрезентують су-

б'єктивно-авторську оцінку образу, проектуючи його подальше сприйняття у такому ж ракурсі. (Порівняймо аналізовану конструкцію із кореферентними дескрипціями індивідуального референта, згаданими вище: “меткий панок із тих, що не погребують”, “таке нікчемне – кидик, сухоробрик”).

Поряд з дескриптивними номінаціями репрезентація об'єктів здійснюється і за допомогою власних назв (семантично незначущих, “порожніх” символів). При цьому індивідуальні імена виконують роль додаткових маркерів: забезпечуючи правильну інтерпретацію референта, спрямовують референційну віднесеність, конкретизують одиничність дескрипції³⁸. Порівняймо: “Влада є слабкою. З переляку не впустили Юльцю до театру. Не, не мою, а тоту газову принцесу”; “Моя Юльця страшно ся з того знервувала. Зустрічі з київською Юльцею справили на неї неймовірне враження” (газета “Поступ” від 31 січня – 6 лютого 2002р.). У наведеному сегменті правильна референція особи декодується за контекстуальними маркерами та пресупозиційними знаннями. Зокрема, прикметник *київська* відсилає реципієнта до кваліфікації особи за місцем проживання, однак ця ознака не є релевантною при ідентифікації референта, оскільки *київських Юль* може бути багато. (Зазначимо: такі номінації трактуються по-різному, їх не завжди відносять до дескриптивних³⁹). Ще одна кореферента дескрипція *тота газова принцеса* також сприймається неоднозначно, містить кілька пресупозицій: “принцеса країни, багатой на газ”; “дочка газового магната” та інші. У зазначеному контексті автор опосередковано, імпліцитно вказує на постать Юлії Тимошенко, яку можна ідентифікувати за дескриптивними конструкціями, що при додаткових імплікаціях (маючи на увазі передвиборний період) стають ситуативно закріпленими, стрижневими при кваліфікації зазначеної особи.

Отже, дескрипції – це насамперед позначення, що здебільшого вживаються замість власної назви, репрезентуючи при цьому її сигніфікативне наповнення, розширюючи відомості про вказаний нею предмет. Іноді вони функціонують з метою підкреслення схематичності, миттєвості найменування. У тексті, художньому зокрема, дескриптивні номінації можуть представляти і фрагментарні образи, наприклад: “*Попереду дві жінки розговорилися: одна – середнього віку, світловолоса, в брунастому, надто великому для неї чоловічому пальті і в старенькому темно-синьому береті; друга –*

років п'ятдесяти п'яти, сива, в зношеному, але теплому піджаку піскуватого відтінку і в хустині, що колись була зелено-картата, а тепер вицвіла до блідості і слабого сліду рисок. Хустина оповідає, як доводилося робити в ступу, і мокнути під дощем до самих морозів. Бесідниця-берет додає примітку: - без дощу, коли довго немає, то ще гірше; все сохне⁷⁴⁰. Дескрипції хустина, бесідниця-берет, утворені за локальними ознаками, непостійні. Залежно від контексту, вони можуть змінюватися. Їх смислове навантаження немарковане, оскільки не передбачає кваліфікації об'єкта, а тільки ідентифікує його. Домінантними у зазначеному контексті здатні виступати і варіантні описові конструкції, наприклад: “жінка, що в береті”, “жінка, що в хустині”.

Диференційну роль смислового розрізнення при ідентичних назвах особи виконують означення (інтенсифікатори чи актуалізатори), що у поєднанні з власною назвою утворюють одиничні дескрипції. Вносячи додаткові ознаки в семантичне наповнення висловлень, вони передають градаційне, оцінне значення або звужують поняттєвий обсяг референта⁴¹. Порівняймо: “Стрункі осички та берізки спинаються догори і там десь лагідно сюсюкаються, ніби про неї, про покинуту Марію”⁷⁴²; “Я одкидаю віі і згадую... воістину моя мати – втілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих вікі”⁷⁴³. У наведених сегментах означення покинута імплікує лише один, однак важливий аспект в інтерпретації ключового образу роману У.Самчука “Марія”, ідентифікує постать Марії в період відсутності Корнія (її коханого), забезпечуючи в такий спосіб одиничність референції. Друга, розширена дескриптивна конструкція, репрезентує поняттєвий обсяг імені, збагачуючи його асоціативною інформацією, приписує одиничному референтові латентні ознаки “смирності, жертовності”, акцентує на винятковості особи, її неповторності.

Таким чином, дескрипції чи дескриптивні конструкції, що функціонують поряд зі стрижневою номінацією, актуалізуючи латентні семи, передають імпліцитні характеристики об'єкта, стають важливими засобами при його ідентифікації. Репрезентуючи асоціативно-образне доповнення сигніфікату, вони забезпечують (при певній кількості ідентичних позначень) правильну рецепцію референта. Дескрипції описового характеру (“той, хто”, “такий, що” та інші) сприймаються як топіко- та образотвірні категорії, квалі-

фікують об'єкт за концептуально закріпленими, фреймовими ознаками, розширюючи комунікативно-інформаційний простір тексту.

¹Лингвистический энциклопедический словарь/Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М., 1990.– С. 411; ²Рассел Б. Дескрипции // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М., 1982.- С. 42; ³Куайн У.О. Слово и объект // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.18. Логический анализ естественного языка. – М., 1986. – С. 70 - 89; ⁴Вежбицкая А. Дескрипция или цитация // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М., 1982.- С. 242; ⁵Беллерт И. Об одном условии связности текста //Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.8. Лингвистика текста. – М., 1978. – С. 187; ⁶Арутюнова Н.Д. Лингвистические проблемы референции //Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 13. Логика и лингвистика (Проблемы референции). – М., 1982.- С. 9; ⁷Вежбицкая А. Указ. раб. – С. 242 -243; ⁸Рассел Б. Указ. раб. – С. 41; ⁹Куайн У.О. Указ. раб. – С. 77 - 82; ¹⁰Рассел Б. Указ. раб. – С. 48; ¹¹Вежбицкая А. Указ. раб. – С. 262; ¹²Арутюнова Н.Д. Дескрипции и дискурс // Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М., 1999. – С. 95; ¹³Селезнев М.Г. Референция и номинация // Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах. – М., 1987. – С. 64 - 65; ¹⁴Вольф Е.М. О соотношении квалификативной и дескриптивной структур в семантике слова и высказывании // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – Т. 40. – №4. – 1981. – С. 391–397. ¹⁵Рассел Б. Указ. раб. – С. 48; ¹⁶Костенко Л.В. Берестечко: Историчний роман. – К., 1999. – С. 76; ¹⁷Там само. – С. 108; ¹⁸Там само. – С. 97; ¹⁹Там само. – С. 97; ²⁰Новий тлумачний словник української мови: У чотирьох томах. – Т. 2, 4. – К., 1999. – С. 42; ²¹Вольф Е.М. Указ. раб. – С. 397; ²²Костенко Л.В. Зазнач. праця. – СМ. 41; ²³Там само. – С. 9; ²⁴Селезнев М.Г. Указ. раб. – С. 65; ²⁵Костенко Л.В. Зазнач. праця. – С. 104; ²⁶Барка В. Поезія. Повість “Жовтий князь”. – К., 1999. – С. 51; ²⁷Там само. – С. 51; ²⁸Там само. – С. 66; ²⁹Там само. – С. 89; ³⁰Хвильовий М.Г. Сині етюди. Новели, оповідання, етюди. – К., 1989 – С. 276; ³¹Барка В. Зазнач. праця. – С 277 - 278; ³²Костенко Л.В. Зазнач. праця. – С. 59; ³³Там само. – С. 77; ³⁴Новий тлумачний словник української мови... – С. 465; ³⁵Барка В. Зазнач. праця. – С 277 - 44; ³⁶Там само. – С. 45; ³⁷Костенко Л.В. Зазнач. праця. – С. 67, 56; ³⁸Вежбицкая А. Указ. раб. – С. 242 - 243; ³⁹Там само. – С. 246 - 249; ⁴⁰Барка В. Зазнач. праця. – С 163; ⁴¹Арутюнова Н.Д. Дескрипции... – С. 120; ⁴²Самчук У.О. Марія. Хроніка одного життя: Роман – К., 1991. – С 27; ⁴³Хвильовий М.Г. Зазнач. праця. – С 224.